

FIRE ANMELDELSER AF MORTEN THING

Social Kritik har ingen faste medarbejdere, men dog regelmæssige skribenter. Og især et par skarpe og tilbagevendende boganmeldere.

Således kulturhistoriker og forsknings-bibliotekar ved Roskilde Universitetsbibliotek Morten Thing der i dette nummer er aktuel med fire anmeldelser.

Besøg evt. Morten Things hjemmeside www.houe.dk/thing

HVID SOM REAKTION PÅ RØD

– en fortælling uden slutning

Abraham Cahan:
Den hvide terror og den røde.
En roman om kærlighed og krig.
Oversat af Susanne Bernstein,
Proskrift, 381 s. Pris. kr. 249,-.

Udtrykket 'den røde terror' går tilbage til den franske revolution og betegner de revolutionæres blodige periode indtil 1794. 'Den hvide terror' går tilbage til reaktionen på den røde efter 1794. Den hvide farve refererede til kongefamilien, bourbonernes regime. Siden fik udtrykkene især russisk fylde.

Abraham Cahans roman *Den hvide terror og den røde* udkom i foråret 1905, da den første russiske revolution havde bølget et par måneder. Romanen fortæller historien om de russiske narodnikker eller nihilister fra 1874 til 1881. Cahan havde et meget påtrængende budskab, som havde bevæget ham til i 1882 at emigrere til New York. Budskabet handlede om russerne og jøderne i den russiske revolution.

Cahan blev født i 1860 i nærheden af Vilna i nutidens Litauen. Hans forældre var begge lærere, dvs. lærere i hebraisk i det jødiske religiøse skolesystem, som var næsten udelukkende for drenge. Cahan selv blev uddannet lærer fra Vilnas (sekulære) lærerseminar. Han kom på politisk kant med det tsaristiske system og flygtede til New York i 1882. Her blev han meget hurtigt involveret i den jødiske arbejderbevægelse og begyndte at skrive pjecer og artikler både på jiddish og på engelsk. Han arbejdede som journalist på flere socialistiske og jiddish-sprogede dagblade, bl.a. på *Forverts*, som han fra 1903 til sin død i 1951 var chefredaktør for. I hans tid blev bladet verdens største jødiske blad med et oplag på 275.000 eksemplarer (i 30erne). Cahan tog i sine artikler indvandrernes problemer op og grundlagde bl.a. en meget berømt brev-

kasse. Det var også her på *Forverts*, at brødrene Singer offentliggjorde deres romaner som føljetoner, både Israel Joshua og Isaac Bashevis.

I 1896 debuterede Cahan som novelleforfatter med bogen *Yekl*, som handler om en russisk, jødisk immigrant i USA. Både *Yekl* (anmeldt i Social Kritik nr. 111) og *David Levinskys nye verden* (anmeldt i Social Kritik nr. 109) fra 1917 er tidligere blevet oversat til dansk og udgivet af forlaget Proskrift.

I *Den hvide terror og den røde* vender Cahan op og ned på rækkefølgen af terroren. Vi starter med Aleksandr II og den terror, som han spredte gennem statsapparatet. Vi møder romanens hovedperson Pavel Boulatov, en ung adelsmand i byen Miroslav. Hans elskede lærer Pievakin kommer til at forglemme sig og nævner i en time 'det konstitutionelle monarki' som en eksisterende regeringsform. Men den blotte omtale af, at der fandtes andre styreformere end det guddommeligt indsatte, absolutte monarki var forbudt. Pievakin bliver angivet, afskediget og fængslet. Her møder vi så den hvide terror, statens terror. Pavel Poulatov går i gymnasiet og bor hos sin mor og er en forkælet ung mand, som intet ved om verden. Oversætteren kalder ham konsekvent for 'prins', men han er ikke kongelig og bør derfor hedde *fyrst*. På russisk har man som på dansk to ord herfor (printz/knjaz), men på engelsk bruges ordet 'prince' om begge titler.

Da Pievakin skal føres bort med toget, møder hans elever op, men bliver trængt brutalt tilbage af gendarmen.

"Men lige netop da hævdede en ung pige stemme sig op over den larmende folkemængde, klingende af indignation og forpintthed: For himlens skyld! Er det muligt, at vi skal gå herfra uden at sige farvel til vores kære lærer? Alt, hvad man siger om ham, er løgn, en ondsindet løgn. [...] Lad dem anholde os, hvis de vil, lad dem slå os ihjel. Det ville være skammeligt, hvis vi forlod dette sted som forrædere mod vores kære lærer."

For Pavel bliver det en oplevelse af afgørende karakter: at en *pige* turde sætte sig op mod gendarmernes hvide terror, og han prøver at finde hende, dog uden held.

Pavel tager til Sankt Petersburg for at studere og bliver hurtigt mere optaget af at blive medlem af nihilistbevægelsen end af at stu-

dere. Efter nogle mislykkede forsøg lykkes det ham, og vi følger nu udviklingen fra en gang i 1870erne og frem til attentatet på Aleksandr II i 1881.

Pavel tager som illegal tilbage til Miroslav for at mødes med de derboende illegale, og her møder han pigen, som havde turdet gøre oprør mod gendarmen på banegården, da Pievakin blev deporteret. Hun hedder Klara, er jøde og kommer fra Miroslavs jødiske kvarter. Pavel bliver forelsket i Klara og hun gengælder forelskelsen. Deres forhold bliver nu rygraden i fortællingen. Deres underjordiske kærlighed har ikke de bedste vilkår, men det er på en måde heller ikke det, som er bogens fortælling. Som anmelderen i *New York Times* gjorde opmærksom på, da bogen udkom i 1905, så er den en fortælling uden afslutning, dvs. ikke nogen 'rigtig fortælling'.

Attentatet mod tsar Alexander II lykkes endelig, og nihilisterne mener, at de nu er i en situation, hvor det nye samfund vil komme på dagsordenen. Hvad de ikke har imødeset er, at systemet iværksætter eller støtter en pogrom mod "Klaras eget folk". Pavel ser det som et udslag af folkets retfærdige vrede. Hvis de går til "angreb mod de jødiske ågerkarle", så kan de også rette oprøret mod regimet. Bogens højdepunkt er beskrivelsen af, hvordan pogromen udvikler sig og til sidst ankommer til Miroslav. I detaljer vises hvordan den griber om sig og ændrer helt almindelige russere til blodige og brutale mordere. Beskrivelsen har det selvoplevedes karakter af forfærdeligt nærvær.

Pavel og Klara mødes efter pogromen i Moskva og bliver gift. De opdager, at de ser meget forskelligt på de antijødiske optøjer. Ikke at Pavel går ind for dem, men han ser dem som en begyndelse til noget større og bedre. Han mangler som de andre narodnikker og nihilister et begreb om 'folket', som sætter ham i stand til at tænke jøderne med som del af 'folket' og som kan forklare, hvordan 'folket' kan opføre sig som rovdyr overfor forsvarsløse, fattige jøder.

Pavel bliver arresteret og sendt til Peter-Paul-fæstningen i Sankt Petersburg. Arrestationerne og henrettelserne efter attentatet på Aleksandr II har bølget frem og tilbage og har ført til en voldsom hvid terror og en styrkelse af Aleksandr III's diktatur. Pavel kommunikerer med andre indsatte gennem ban-

kesignaler og bogen slutter, da han får besked om, at Klara efter lange forhør i Miroslav er kommet til Peter-Paul-fæstningen og sender ham sine hilsner gennem væggen.

Ved at slutte med at bevægelsen går i opløsning og den underjordiske kærlighed ikke kommer til noget egentligt afsluttende punkt, signalerer fortælleren, at afslutningen på fortællingen må findes et andet sted, nemlig i virkeligheden. Modsætningen mellem jøder og ikke-jøder er en modsætning, som splitter folket. Selv kærligheden mellem en jøde og en ikke-jøde gør det ikke. Skal man kæmpe for socialismen, skal man altså udtænke en løsning, som tager højde for denne modsætning, som også ville fjerne en stor hindring i bogens kærlighedshistorie.

At Abraham Cahan udsender denne bog i 1905 midt under revolutionen kan formentlig tolkes som en tilslutning til, at de revolutionære jøder organiserer sig selvstændigt for at sikre sig, at *nogen* taler deres sag. Hans pointe var jo, at man ikke kunne regne med, at de russiske revolutionære ville tale jødernes sag.

I 1897 var der dannet et jødisk socialdemokrati, *Bund*. Året efter dannedes et russisk socialdemokrati. Begge partier var marxistiske partier dannet i opposition til narodnikkerne (nihilisterne), som denne bog handler om. Bund var med til at grundlægge det

russiske socialdemokrati og blev betragtet som eneorganisator blandt de jødiske arbejdere. Men på kongressen i 1903 blev denne autonomi anfægtet af Lenin og bolsjevikkerne, og Bund trak sig ud. Så da Cahan skrev sin bog stod Bund uden for Det russiske Socialdemokratiske Arbejderparti. Man kan læse den som en påpegning af, at autonomien er vigtig, men at den ikke har løst problemet. Selvom både RSDAP og Bund var meget aktive i revolutionen, var der heller ikke da nogen garanti for, at regimet ikke ville svare igen med nye pogromer. 1905 revolutionen endte med en voldsom nedtur for Bund og RSDAP, som beredte vejen for, at Bund i 1906 genindtrådte i RSDAP, men uden at det etniske problem var blevet løst. Den voldsomme jødiske udvandring, som pogromen i 1881 medførte blev igen styrket. Heller ikke den næste russiske revolution løste problemet.

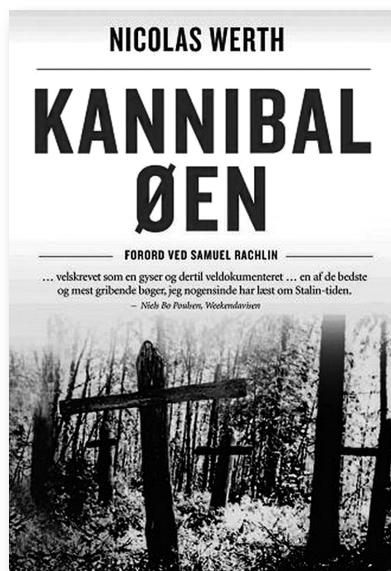
Selvom Cahans bog er en 'strategisk' bog med et politisk sigte, er den ikke nogen skematisk og tør bog. Faktisk har den en stor styrke i sin minutiøse skildring af diskussioner, liv og aktioner hos de russiske narodnikker. Det samme gælder hans skildring af det jødiske miljø i Miroslav og den lille bys reaktion på pogrombølgen. Det er en spændende bog, og man bliver ikke engang skuffet over den manglende slutning.

DEN KANNIBALSKE STALINISME

– ”det er forfærdende læsning”

I februar 1933 rettede lederen af OGPU (det senere KGB) Genrikh Jagoda og lederen af arbejdslejrssystemet GULAG Matvej Berman en henvendelse til Stalin. De skrev, at man de foregående år havde høstet mange erfaringer med deportationer, eftersom man havde deporteret mere end to millioner 'kulakker', som var et begreb for en rigere bonde, men som blev brugt med løs hånd om de dele af landbefolkningen, som styret ikke brød sig om. Denne erfaring burde bruges til en stor plan om at deportere mere end en million "elementer, der forurenede det socialistiske samfund." De skulle

Nicolas Werth:
Kannibaløen.
 Oversat af Karen Mohr Sokkelund,
 Gads Forlag.
 256 s., 249 kr.

deporteres til Vestsibirien og 75% af dem skulle fælde skov og begynde opdyrkningen af den jomfruelige jord. Man anslog udgifterne til 1.394 millioner rubler. På planen skrev Stalin: "En god plan, men denne operation skal koordineres med tømningen af fængslerne" og "Alle disse individer skal deporteres i 10 år" samt "Og hvad har man påtænkt for at styrke overvågningen og forhindre rømning?" Molotov skrev: "Udgifterne – 1.394 millioner rubler – er groft overdrevne. Det er nødvendigt, at de deporterede selv bidrager til udgifterne..."

Det er den franske historiker Nicolas Werth, der i sin nye bog *Kannibaløen* fortæller den helt utrolige historie. Werth er en meget velestimeret kommunisme- og sovjethistoriker med et større forfatter-skab bag sig. Bortset fra et meget veldokumenteret kapitel om Sovjet i Stéphane Courtois' *Kommunismens sorte bog* er han ikke tidligere oversat til dansk. Denne bog adskiller sig fra det meste faglitteratur om

Sovjet i denne periode ved at handle om et enkelt tilfælde, hvor man både kan følge dem, det går ud over og de faktiske bevægelser og beslutninger i bureaukratiet. Det er forfærdende læsning.

Planen blev forhandlet med de centrale myndigheder i Moskva og blev til sidst beskåret til det halve, nemlig 500.000 deporterede i løbet af sommermånederne 1933 i distrikterne Narym og Tarsk. Til at iværksætte planen fik OGPU 251 millioner rubler eller knapt 20% af det oprindeligt beregnede beløb, ligesom antallet af traktorer blev skåret ned fra 2.640 til 960 og heste fra 90.000 til 34.000 osv. Det blev Vestsibiriens 30 distriktskommandanturer, som skulle føre deportationerne ud i virkeligheden. En af disse kommandanturer var Aleksandro-Vakhovska, som lå ca. 900 km nordvest fra Tomsk ved floden Ob. Allerede den 16. februar fik kommandant Tsepkov et telegram fra sine overordnede i Novosibirsk, om at han skulle bosætte ca. 25.000 'elementer' i begyndelsen af den periode, hvor floden var åben og uden is, dvs. fra maj og et par måneder frem. Han udpegede sammen med kommunistpartiet en kommission på fem medlemmer, som skulle finde de områder, hvor man i tæjgaen kunne bosætte de 25.000. Kommissionen lavede en liste på 30 steder langs Obs bifloder i en radius af 200 km fra kommandanturens by Aleksandrovskoje, hvor man bl.a. havde taget hensyn til, at der skulle være sump rundt om bosættelserne, så flugt var udelukket.

I april begyndte de første kontingenter af tvangsflyttede at komme til Tomsk, hvor man slet ikke havde fået en transit-lejr op at stå endnu. På tre uger blev 25.000 mennesker læsset af i Tomsk. Ifølge myndighederne var tre fjerdedele kulakker og bønder, som saboterede kolkhoserne, kollektivlandbrugene; den sidste fjerdedel bestod af "kriminelle elementer og deklaserede fra byerne". Størsteparten var udhungrede bønder, som blev karakteriserede som 'semikadavere'. Der manglede mad og vand og utøj havde de alle. Mange var døde, inden de nåede frem. 500 døde de første par dage i transitlejren, og fra maj-juni døde 1.700 i lejren som følge af svækkelse. Blandt dem, man deporterede,

var ”individer, der var totalt uegnede til arbejde, gamle, invalide, åndssvækkede, blinde”, skrev den kommission, som siden undersøgte sagen. Dertil kom, at mange var deporteret ved en fejltagelse. De var fx gået ned efter mælk og havde glemt deres indenrigs-pas, og så var de blevet fanget ind af politiet, som havde fået strenge ordrer om at arrestere så og så mange. Enlige mødre med børn, som var på gennemrejse blev sendt med. Sågar højt rangerende partifolk var blevet deporteret, fordi det gik så hurtigt med indfangningen.

På grund af de forfærdende forhold i Tomsk så lejrledelsen sig nødsaget til hurtigst muligt at sende folk videre nordpå. Den 14. maj begyndte man i al hast at sende mange tusinde med flodbåde til Aleksandro-Vakovskaja. Tsepkov havde den 5. maj fået telegram om, at der ville komme 3.000 ’deklaserede’. Men næsten samtidig fik han at vide fra Tomsk, at det drejede sig om mellem 5. og 6.000. Tsepkov indså straks, at så mange kunne man ikke have i selve Aleksandrovskoje eller i den landsby, hvor man allerede havde bosat nogle kulakker. ”Hvis vi gjorde det, ville det hele gå op i røg”, forklarede han undersøgelseskommissionen. ”De deporterede ville stjæle alt, udplyndre alt og alle og massakrere lokalbefolkningen.” Tsepkov besluttede derfor at sætte dem i land på en øde ø 70 km oppe ad floden. Planen var så at hente mindre grupper og bosætte dem på udvalgte steder i skovene langs floderne. Øen hed Nazin og var tre km lang og 5 til 600 m bred. Øen blev oversvømmet ved højvande og bestod af sump med spredte grupper af popler.

Den 18. maj ankom ifølge lister 5.318 mennesker, men listerne stemte hverken med antallet af passagerer eller med navnene. Det var ved at blive mørkt, så Tsepkov opgav at finde ud af, hvem der var hvem, og satte først de 332 kvinder i land og så mændene, i alt 4.556 samt 27 lig. De var døde på turen fra Tomsk. De var alle klædt i pjalter og havde intet værktøj. Tsepkov lossede 20 tons mel af på øen. Der udbrød tumult for at få fat på melet, så vagterne skød på fangerne. Meget af melet var ikke i sække men læsset af direkte på

jorden. Det var hurtigt de kriminelle, som tilegnede sig melet og solgte det til de andre. Nogle få timer efter ankomsten kom den første snestorm. Temperaturen kom dagligt under frysepunktet. Man havde ingen ovne, så folk blandede melet med flodvand for at få det ned. Hurtigt begyndte de døde at hobe sig op, og allerede den 20. maj måtte kommandanten sætte nogle telte op til de sygeste. Det blev hurtigt de stærkeste mod de svageste. Man trak guldblomberne ud af de døde for at købe mel fra dem, som kontrollerede det. Også fottøj blev der handlet med.

I 1989 blev en gammel bondekone interviewet om Nazin-øen. Hun var 13 år i 1933 og havde boet tæt ved. Hendes familie tog hvert år til øen for at skrælle poppelbark af træerne, som de solgte. Hun fortæller om en vagt på øen, som gjorde kur til en smuk pige blandt de deporterede. Han beskyttede hende. Men en dag, da han var nødt til at tage til fastlandet, bad han en kammerat blandt vagterne om at passe på hende. Men han kunne ikke stille noget op. ”Folk fangede hende og bandt hende til en poppel, de skar brysterne af hende, musklerne, alt, hvad der kunne spises, alt, alt... De var sultne, det er nødvendigt at få mad. Da [vagten] Kostja kom tilbage, var der stadig liv i hende, men hun havde mistet så meget blod. Hun døde. [...] Når man sejlede langs øen, kunne man se kødstykker, der var pakket ind i klude. Lunser af menneskekød, der var skåret af og hængt op i træerne.”

Allerede d. 21. maj talte sundhedsarbejderne 70 nye lig. Fem af dem havde fået skåret lever, hjerte, lunger og bløde kødstykker som bryster og lægge ud. Et af ligene havde fået revet hovedet og de mandlige kønsorganer af. Der blev pågrebet folk, som var i gang med at spise lever. Det mønster fortsatte den kommende tid. Den 27. maj blev der læsset yderligere 1.200 ’deklaserede elementer’ af på øen. Den 29. maj rapporteredes om det første overlagte mord fulgt af kannibalisme. 11 kannibaler blev i juli dømt til døden.

Den 31. maj kom Tsepkov sammen med lederen af kommunistpartiet på stedet, Vlassov, til øen, og Vlassov underrettede

den 10. juni den øverst ansvarlige om situationen. Tsepkov og Vlassov besluttede at begynde at overflytte folk fra øen til deres endelige opholdssteder. De blev sat i land fra 60 til 120 km fra Nazino, og den 12. juni var der kun 157 tilbage, som var for dårlige, til at de kunne flyttes. Mange døde af afkræftelse under sejladserne og føjede sig til de måske 2.000, som allerede da var døde. En optælling sidst i juni bekræfter, at hen ved halvdelen af de ca. 6.000, som var på øen seks uger tidligere, var forsvundet.

Imidlertid bliver transporterne ved at strømme til Tomsk. OGPU's leder i Vestsibirien, Aleksejev, klagede til OGPU's leder Jagoda over "den massive forsendelse af gamle, invalide og kvinder med mindreårige børn, som Moskva og Leningrad skaffer sig af med ... Disse elementer repræsenterer ingen værdi i forhold til den økonomiske udvikling." Men det fortsatte med blinde, døvstumme og mentalt retarderede. Også forsendelser af sigøjnere "uden fast bopæl" og kriminelle. Hvad der skete med de mange deporterede var svært at finde ud af. Midt i oktober 1933 var der kun 2.025 individer tilbage af de ca. 6.100, som havde været på Nazino plus senere ankomne 4.200, altså i alt 10.289. De andre var døde af sult eller sygdom, var blevet skudt eller havde prøvet at flygte, hvilket også endte med døden for den altovervejende del.

I september blev der nedsat en kommission, som skulle finde ud af, hvad der var gået galt. Den konkluderede, at det bl.a. var Tsepkovs skyld og sammen med tre andre blev han ekskluderet af partiet. I de højere lag af OGPU og GULAG og partiet var der ingen, der blev straffet.

Jeg har i sommer gænsat Auschwitz. På museet bliver der gjort en del ud af den industrielle logik, som sørgede for, at de gasede jøder selv bidrog økonomisk til processen: guldplokker blev trukket ud, og håret blev barberet af og anvendt til at væve tæpper med og polstre møbler. Asken fra de kremerede blev solgt som gødning. Sådan var det ikke i Sovjet. Her skulle folk arbejde og kosten var på et niveau, så man lige kunne holde sig i live. Det gælder dog ikke dem, som bl.a. kom til Nazino; de skulle efter planen være nybyggere, som skulle kunne holde sig selv i live ved at opdyrke den frosne tajga. Men

både i Sovjet og under nazismen var det stort set de samme grupper mennesker, som blev erklæret uegnet til produktion og derfor uden værdi. Forskellen var kun jøderne, som ikke i Sovjet i den grad var i fokus som menneskemateriale uden værdi.

Men hvad er så forskellen? Der er i hvert fald to iøjnefaldende forskelle. Den ene er, at i Sovjet forklædte man udryddelsen af værdiløst menneskemateriale som en storstilet plan af historiske dimensioner, som skulle føre til en gigantisk udvidelse af det opdyrkede område. Det gjorde man ikke under nazismen. Der sagde man lige ud, hvad det handlede om: den endelige løsning af jødeproblemet. Den anden store forskel er, at intet af det man planlagde i Sovjet, ser ud til at holde, og problemerne endte hos sidste led i kæden, som man så kunne gøre ansvarlig for alle de andre ledes udelighed. Sådan var det ikke under nazismen, uden at det skal være nogen ros. Snarere er det sådan, at forskellen mellem to former for barbari er, at det nazistiske barbari i stor udstrækning er et udtryk for planøkonomi, mens det sovjetiske barbari er udtryk for planløshed.

Kannibaløen er en forfærdelig bog, men veldokumenteret og analytisk. Nicolas Werth har fundet et hjørne af barbariet, hvor personer får navne og karakter. Vi taler ikke i dette tilfælde om millioner omkomne, men om tusinder. Den mindre målestok hjælper læseren med at forstå og få justeret fantasien, så man kan rumme det. Det er imidlertid slående, at selv om denne operation gik meget galt, så ligner den i virkeligheden mange andre forhold ved stalinismen. Kommunistpartiet abonnerede på en ideologi, kaldet marxismen-leninismen, som hævdede, at den kendte selve historiens motor og vidste, hvor historien ville bringe os i fremtiden. Denne historiemetafysik forlenede den stalinistiske ledelse med en etisk kynisme fuldstændig uden grænser. 'Kommunismen' skulle ikke opbygges for menneskenes skyld, for de var uden værdi i sig selv. Menneskene var som i megen religion kun til for metafysikkens skyld. Et bonmot vil vide, at 'revolutionen æder sine børn'. Kommunismen var grådigere end som så.

DAVIDS AR

Susan Abulhawa,
Morgen i Jenin.
Oversat af Bente Kastberg,
Gyldendal.
381 s., Kr. 299,-.

Forfatteren til romanen *Morgen i Jenin* er palæstinenser, født i 1967 og vokset op i Jerusalem, Kuwait, Jordan og USA. Disse oplysninger spiller en vigtig rolle for læseren, fordi hun er født midtvejs i bogens handling og har levet mestendels uden for Palæstina og skriver på engelsk. Ud fra hvad man kan læse om Abulhawa på nettet, var hun en succesfuld neurobiolog i USA, inden hun blev forfatter til denne roman. Hun følte at hun burde gøre noget for det folk, som hun bar med sig som historier fortalt af andre og startede med at skabe en organisation, som byggede legepladser i de besatte områder. Derefter skrev hun romanen, som først hed *Scar of David* på engelsk. Det spil der ligger i titlen på *Star of David* forsvinder i den titel bogen fik i andenudgaven.

Hun blev bevæget til at skrive af en udtalelse af Edward Said om, at litteraturen manglede en palæstinensisk stemme. Det er nu ikke helt rigtigt, for Abulhawa blev faktisk inspireret til en del af sit plot gennem en novelle af den store palæstinensiske forfatter Ghassan Kanafani.

Bogens plot er fortalt omkring den palæstinensiske katastrofe, El Nakba, fordrivelsen fra deres land i 1949. Fortællermæssigt er den bygget op med flere fortællere, men kvinden Amal er den dominerende fortæller. Plottet lægger flere konflikter ud tidligt i bogen, som først gøres færdige til slut. Den starter således med en lille opstart, hvor vi møder Amal i 2002 i en konfrontation med en israelsk soldat. Først til slut – efter vi har fået hendes familjes og hendes historie – får vi at vide, om hun dør af konfrontationen. Amals far, Hassan, har haft en jødisk ven, Ari Perlstein, siden barndommen. De bliver skilt ad ved fordrivelsen, og vi skal til slutningen, før vi forstår Aris rolle i plottet. Endelig har Hassan og hans kone Dalia, før Amal bliver født, to drenge, Josif og Ismael. Da familien bliver fordrevet fra deres by Ein Hod, bærer Dalia den lille Ismael. I en pludselig opstået kaossituation er der en israelsk soldat, som river Ismael ud af Dalias arme, uden hun når at se, hvad der sker. Ismael vokser op som et jødisk barn med en mor som er en medtaget holocaust overlever – og han bliver selvfølgelig israelsk soldat. Også hans rolle udspilles især til sidst.

Bogen følger familien, som efter fordrivelsen fra Ein Hod ender i en flygtningelejr. Her bliver Amal født, og hun bliver vidne til familjens historie efter katastrofens anden del, perioden med 'de besatte områder' fra 1967 til 2003, da bogen slutter. Familjens historie hviler på Amal som en jernbyrd, ikke mindst morens tiltagende sindsyge. Hendes bror Josif er med i modstandsbevægelsen og møder i 1967 Ismael, nu en israelsk soldat med navnet David. Han har et meget karakteristisk ar (Davids ar) ved det ene øje, og Josif genkender ham på det som sin bror, men David giver Josif et voldsomt lag tæsk.

Amals historie er som familjens en række af tragedier. Hun bliver i 1967 ramt af en granat og hendes maveskind bliver arret og grimt.

Hun er bange for at vise det til nogen, vinder et stipendium til at læse i USA og tilpasser sig til den amerikanske campuskultur. På besøg hos sin bror i Beirut møder hun en af brorens venner og bliver lykkeligt gift og får et barn, Sara; men hendes mand bliver endnu et offer i en uendelig spiral af død og ødelæggelse. Hun tilbringer som forfatteren en stor del af sit liv i USA med sin datter. Men lukker sig inde i en årelang depression og tør ikke knytte sig til sin datter. Hun mister også sin bror (tror hun) i et terrorangreb på den amerikanske ambassade i Beirut.

I 2001 ringer David/Ismael til Amal. Han har inden hans far døde fået at vide, at han er et stjålet barn og slet ikke jøde, men palæstinenser. Ad krogede veje finder han frem til lillesøster Amal i USA. Herfra bevæger vi os tilbage til Mellemøsten og de besatte områder. Bogen er bygget op omkring nogle spændingselementer, så jeg skal ikke røbe slutningen, og hvordan trådene bindes sammen. Men det er ikke nogen happy end. Derved ligner romanen virkeligheden: Egentlig udvikler den sig med skarp logik fra ondt til værre.

Morgen i Jenin er meget bevægende og griber fat i en. Den har ingredienserne til at være et nationalt epos, men som sagt har den ikke nogen happy end, så det er en slags negativt nationalt epos. Bogen har imidlertid også en klar didaktisk side. Det er meningen, at man samtidig med at man bliver grebet også skal lære den palæstinensiske historie at kende. Romanen har fx noget så sjældent i fiktion som en litteraturliste, så man kan se, hvilke fremstillinger forfatteren bygger på.

Abulhawas personer spænder over et meget bredt spektrum af karakterer, men det er især hendes kvindelige karakterer, som lever. Moren Dalia, som bliver sindssyg af sine tab, og datteren Amal, står i centrum med nogle stærke karakterer, som dog ikke har det stof nationale helte er lavet af. Begge to vender de omverdens forfærdelige virkelighed indad og giver afkald på en stor del af deres liv, simpelthen på grund af ulykke. Den jødiske ulykke har været stor, men Israel har sørget for, at den palæstinensiske ulykke sagtens kan måle sig med deres. I dag består Israels ulykke af ansvaret for palæstinenserens ulykke. Sådan kan man omtrentlig beskrive en del af bogens budskab. Men faktisk er der reserveret en rolle til Amals fars jødiske ven Ari Perlstein. Læst ind i

bogens budskab om udviklingen fra fordrivelse til besættelse, fra 1948 til 1967, er jøder og palæstinensere knyttet sammen ikke kun gennem ulykke, men også gennem den pletvise menneskelighed. Selvom det er svært at tro det, så slutter bogen nærmest optimistisk med troen på, at denne pletvise menneskelighed kan bringe jøder og palæstinensere sammen, måske ikke den ældre generation, men den yngre. Måske.

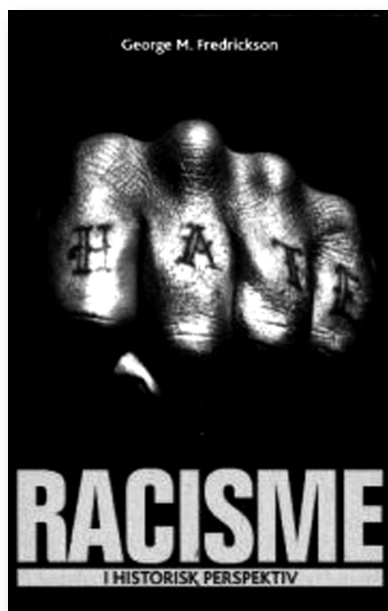
Selvom bogen i høj grad virker ved at drage læseren ind i en følelsesmæssig grebthed, så virker den i bemærkelsesværdig grad ikke ved at beskrive israelsk grusomhed. Den er der, som fx da David/Ismael slår og sparker sin egen bror. Men den er der nærmest kun som en markering. Bogens altdominerende fokus er, hvordan det er at være palæstinenser under disse vanvittige forhold. Hvordan er kærlighed? Hvordan er det at være et barn?

Morgen i Jenin er naturligvis politisk i den forstand, at den beskriver, hvordan det er at blive undertrykt og tager stilling imod undertrykkelsen. Men den er ikke en del af de politiske kampe i den palæstinensiske modstandsbevægelse, og den tager stilling imod terror som modstandsmiddel. Bogen demonstrerer altså, at der findes et rum mellem den politiske roman og den propagandistiske. Det gør den ikke mindst, fordi den prioriterer de kvindelige modstandsformer. Dalia, Amals mor, beskrives således som en kvinde, der ikke vil underkaste sig familjens eller landsbyens (maskuline) krav. Amal går på en pigeskole i Jerusalem, hvor hun tilhører en gruppe, som sætter sig op imod den kvindelige leders hårdhændede disciplinering. Men selv om begge kvinder er oprørere, lider de nederlag. Overmagten er knusende. Den rammer ikke kun kroppen og lemlæster den. Den rammer dybt ned i deres selvfølelse og deres menneskelighed.

Bogen er Susan Abulhawas første. Det er hun sluppet godt fra. Af og til tænker man under læsningen, at tragedierne hober sig op i et urimeligt tempo. Men bogen har et drive, som ikke kun kommer af dens opbygning af spænding, men ikke mindst fra et enormt lager af familjehistorie og virkelighed. Man fornemmer tit, at historien må have klare forbilleder i historien uden for bogen (måske hendes egen). At det altså er den virkelige historie og ikke forfatteren, som presser det tragiske.

RACISMEN

George M. Fredrickson:
Racisme i historisk perspektiv.
 Askholms forlag,
 224 s. Kr. 198,-.

Ordet 'race' går tilbage til den sene middelalder i Sydeuropa og betegner en gruppe af dyr med samme afstamning. Omkring 1500 begynder man at bruge ordet om mennesker med de samme ydre karakteristika. Men først i 1890erne dukker ord som 'racist' og 'racisme' op i fransk og engelsk. I dansk dukker racisme formentlig først op i mellemkrigstiden. Hvor ordet 'race' markerer en bevidsthed om, at mennesker ligesom husdyrene var afhængig af afstamningen, når det gælder ydre karakteristika, markerer 'racisme', at der er opfattelser af denne sammenhæng, som er forkerte, forkastelige eller som bør bekæmpes.

Man har selvfølgelig vidst, at der var mennesker som så anderledes ud før man fandt på ordet race om forskellige slags mennesker. Før man i 1700tallet fik ordet 'neger' på dansk, brugte man ordet 'blåmand'. Det har været det ord vikingerne brugte, når de stødte på negre på togter i det sydlige Europa. En vigtig pointe i George M. Fredricksons bog om racisme er imidlertid, at den afgørende ændring i tænkningen og sproget om forskellene mellem mennesker sker i det øjeblik, der oprettes et hierarki mellem mennesker af forskellig race, som ordner dem i 'de gode' og 'de dårlige'. Racisme er på den vis defineret ved, at der knyttes en hierarkisk værdiskala til forskellene mellem mennesker.

Frederickson behandler næsten udelukkende forholdene i Vesten og argumenterer for, at en begyndende 'racisme' ses i den sene middelalder, men at det for alvor er i 1700tallet, at den tankeform bryder igennem, at nogle mennesker er meget mere dyr end andre mennesker, og at man følgelig kan behandle dem, som man behandler husdyr. Han udpeger to hovedområder for udviklingen af racisme, forholdet til jøderne og forholdet til de sorte. Selvom man længe havde kunnet tale om sorte mennesker (og kunne kalde dem blå fx), så var der en afgørende forskel på, hvordan tænkningen og sproget om jøderne og sorte udviklede sig.

Kristendommen udviklede sig oprindeligt som en jødisk sekt, og fra begyndelsen var jødernes hellige skrift anerkendt af denne sekt. Den afgørende fejl ved jøderne, mente de kristne, var at de ikke havde indset, at Jesus var Messias. Jøderne var altså på en måde blinde. I mange hundrede år afbildede man jøder og kristne symbolsk som to kvinder (synagoga og ecclesia), hvor den jødiske kvinde havde bind for øjnene. Problemet med jøderne var altså, at de måtte bringes til at se sandheden. Når de havde indset den og havde ladet sig døbe som et tegn på den fornyede evne til at se, så var de blevet fuldgode mennesker. Så selv om der var forskel mellem jøder og kristne, så kunne den altså udlignes. Hvor modviljen mod jøder har sin rod i religionen, har modviljen mod negre sin rod i kolonialismen og slaveriet. Det var koloniseringen af Amerika i 1500- og 1600tallet, som førte til eksporten af sorte fra Afrika som slaver til stordriftsgårde i den nye verden. Forskellen mellem hvide og sorte havde altså sin rod i behovet for

en forklaring på, hvorfor man kunne behandle sorte mennesker som dyr. Hvis man vil opfriske, hvad slaveri gik ud på, så har forlaget Klim udsendt en oversættelse af Frederick Douglass' klassiker *En amerikansk slaves beretning* med et instruktivt efterskrift af oversætteren Hans-Jørgen Birkemose.

En forklaringstype på behandlingen af de sorte slaver tog sit udgangspunkt i Det gamle Testaments historie om Noahs sønner, hvoraf Sem blev stamfader til jøderne, mens Kam blev stamfader til afrikanerne. Denne sidste afstamning blev kædet sammen med, at de som straf blev sorte. Den første sprogbrug for at fastholde og forklare den virkelige verdens hierarki var altså religiøs. Frederickson påpeger imidlertid, at der er en famlende udvikling hen mod en mere 'natur'-begrundet forklaring. Det startede med forestillinger knyttet til blodet. I den førmoderne medicin var der knyttet mange forestillinger til kroppens forskellige væsker og 'blodets renhed' blev en måde at tale om forskelle, vel at mærke forskelle i kvalitet. Denne udvikling bestyrkedes fra to kilder: dels fra videnskaben og dels fra den politiske tænkning. Et vigtigt omdrejningspunkt i den moderne politiske tænkning var menneskeretstanken, altså den ide at 'mennesket' fra naturens side var udstyret med en lige ret. Denne tanke, som blev udtrykt i den amerikanske og den franske revolution, havde voldsomt travlt med at lave undtagelser, dels for kvinder og dels for negre og jøder. For kvinder var forholdet det, at de var skabt uden ånd, for negrene var forholdet det, at de var ude af stand til at blive civiliserede, de var som en slags dyr. For jøderne var forholdet stadig, at de tilhørte den gale tro. Men en række forestillinger var blevet knyttet til dem fra middelalderen og frem. Det drejede sig om deres besathed af penge: jøder kunne ikke selv skabe noget, men de kunne udsuge et samfund for værdi.

'Videnskabeliggørelsen' af tankegangen om forskellene blev uddybet af to måder at tænke på fra 1800-tallet. Det var dels den tyske romantiske filosof Johann Gottfried Herders ideer, som gav ord til 1800tallets søgning efter nationale og etniske forskel-

le. Herder så disse forskelle som grundet i et kompleks af historie, sprog og geografi. Han så 'folket' som tilblevet gennem en lang proces, som gjorde ethvert folk til noget særligt med sit eget sprog, sin egen historie, sin egen litteratur, sit eget særpræg. Herders ide blev tolket, ikke som en række af 'ligestillede' folk og kulturer, men som en begrundelse for, hvorfor nogle folk havde udviklet en større og vigtigere kultur end andre. Sprogvidenskaben som udvikledes i samme periode gav navne og afstamning til de forskellige grupper. Fx kom de sprog som taltes i Mellemøsten (arabisk, men også de uddøde sprog som hebraisk) fra Noahs søn Sem og hed derfor semitiske sprog.

En anden vigtig ingrediens var fremvæksten af en ny biologi. Racebegrebet vandt terræn og blev nu brugt som et begreb om de forskelle, som var inden for en art. Mennesket var én art, men der var flere racer, flere slags mennesker. Denne type forskel var altså nedarvet. Ideen om arv blev fra 1850-1880 i stigende grad gjort til en meget omfattende forestilling om forskelle som naturgivne og som ikke tilgængelige for kulturel påvirkning. Hermed bevægede jøder og sorte sig væk fra kvinderne i forskelstænkningen. Kvinderne var stadigvæk, mente mange racister, skabt uden ånd. Men de tilhørte forskellige racer, og det vejede tungere end kønnet. Ikke særlig overraskende var den hvide race den bedste og den klogeste, herunder hvide kvinder. Alle andre racer havde en placering herunder. Det var næppe nogen nyhed for de sortes vedkommende, men for jøderne var det. Hermed opfandt man antisemitismen. Antisemitismen var helt ligeglad med religionen. Uanset hvor jøderne levede, eller hvilken påvirkning de havde været ude for, så besad de samme (dårlige) karakteregenskaber. Da de 'kom fra' Mellemøsten, hvor der er meget tørt og sandet, så skrev jødiske forfattere i en tør og knasende stil. Både negre og jøder stod dyrene nærmere end de hvide, hvilket viste sig ved deres hæmningsløse liderlighed. Fredericksons tankevækkende bog slutter af med et kapitel om racismen i 1900tallet og et efterskrift om racismen i 2000tallet. Holocaust satte et afgørende punktum i

racismens historie. Efter holocaust blev både den 'videnskabelige' racisme og arvelighedslæren skrevet om. Efter holocaust kom også afkoloniseringen, som førte til mange nye selvstændige stater i Afrika. I USA førte begge dele til ophævelsen af den lovgivning som fastlagde de sociale forskelle mellem hvid og sort. Men er racismen forsvundet? Hvordan skal vi forstå den nye bølge af forskelstænkning, som skyller over Europa? Er Dansk Folkepartis idégrundlag ikke racistisk?

Målt med den biologiske racismes alen, så er meget af den nye forskelstænkning i Europa ikke begrundet i arvelighed eller biologi. Meget ofte begrundes repræsentanter for Dansk Folkeparti deres forskelstænkning i kultur og ikke i biologi. Ikke desto mindre har Højesteret besluttet, at § 266b i Straffeloven skal fortolkes, så man har kunnet dømmes repræsentanter for Dansk Folkeparti. Paragraffen lyder:

Den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 2. Ved straffens udmåling skal det betragtes som en særligt skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.

Der er flere forhold, som gør det forståeligt, at Højesteret dømmer således, og som også hænger sammen med det vi altså kunne kalde 'den nye racisme'. Det er vigtigt, at § 266b, som oprindeligt kom ind i Straffeloven for at beskytte jøder imod nazistisk propaganda, omfatter både former for forskelstænkning, som er biologisk betinget (hudfarve fx) og forskelstænkning, som er kulturelt betinget (nationalitet fx). Når det forholder sig sådan, hænger det ikke mindst sammen med det særli-

ge ved jødisk identitet, at den netop er dobbelt: du er jøde, hvis din mor er det, eller hvis du er konverteret. Dvs. det at være jøde kunne både være bestemt ved afstamning og ved kulturelt valg.

Samtidig er 'den nye racisme' tit meget tvetydig, når det drejer sig om sit eget grundlag. Selvom hovedanstødsstenen tit er religion (nemlig Islam), så beskrives de religiøse forskelle, som så dybtgående, at man må forestille sig, at ændringer vil tage et uoverskueligt antal generationer. Sagt på en anden måde, så er der snarere et kulturabsolutistisk end et racistisk grundlag for 'den nye racisme'. Da den tyske socialdemokratiske politiker Thilo Sarrazin i oktober 2010 udgav bogen *Deutschland schafft sich ab*, argumenterede han for, at Tyskland blev dummere takket være den muslimske indvandring. Da han måtte træde ud af SPD, fik han støtte fra mange repræsentanter for 'den nye racisme'. Fx skrev Dansk Folkeparti på sin hjemmeside kort efter Sarrazins bog udkom: „I Tyskland sprængte det tidligere bestyrelsesmedlem af den tyske forbundsbank, socialdemokraten Thilo Sarrazin, en bombe i den offentlige debat med bogen ”Deutschland schafft sich ab” (Tyskland afskaffer sig selv), som er en særdeles konstant afregning med årtiers forfejlet tysk indvandringspolitik.”

Det 'nyracistiske' højre er ikke det samme som det nazistiske højre, som stadig dyrker den gamle form for racisme og kopierer fx Zions vises protokoller. Der er tale om en anden måde at tænke forskelle på, som ligesom racismen selv er dybt påvirket af holocaust. Fx har det 'nyracistiske' højre i den grad taget Israel og jøderne til sig, at de i dag udgør Israels sande venner i Europa. Det gælder fx Søren Espersen og Geert Wilders.

Uanset det rimelige i at betegne det nye europæiske højre som 'racistisk' eller ej, så er Fredricksons bog et godt sted at starte, hvis man vil have et grundlag at diskutere på.

